

MINDSZENTY JÓZSEF A MAGYAR FILMHÍRADÓKBAN

Mindszenty József hercegprímás életpályáját számos oldalról vizsgálták az elmúlt évtizedekben, és ennek köszönhetően könyvtárnyi irodalom született a kommunista diktatúrával szembekerülő, mártírsorsú főpapról. Jelen írás ehhez egy új, egyedi forrás szemszögét kívánja nyújtani adalékképpen: azt vizsgálja, hogyan jelent meg Mindszenty a filmhíradókban. Erre lehetőséget biztosít és egyben a téma aktualitását adja, hogy nemrég fejeződött be az a több mint egy évtizedes projekt, amelynek köszönhetően az eddig fellelt magyar filmhíradókat digitalizálták és a világhálón közkinccsé tették.¹

A közönség sokáig csak a filmszínházakban láthatott mozgóképes híradót, amely az állami propaganda fontos szócsövévé nőtte ki magát a televízió térhódítását megelőző korszakban. Ebben a játékfilmek előtt vetített, körülbelül tízperces műsorban általában négy-nyolc, egymással nem – vagy csak lazán – összefüggő, rövidhír szerepelt, amelyek – a jelenlegi hírműsorokhoz hasonlóan – politikai, társadalmi, kulturális és sporteseményekről, valamint színes érdekességekről tájékoztattak. Időnként egyházi eseményekről is tudósítottak: a Horthy-korszakban értelemszerűen jóval gyakrabban, mint a második világháború után berendezkedő kommunista diktatúra idején.

A filmhíradó mint történelmi forrás a sajtóforrások közé sorolható, leginkább egy heti magazinra emlékeztet. Ugyanakkor hatása jóval nagyobbak tekinthető bármelyik újságénál. Egyrészt a mozgókép miatt, másrészt pedig azért, mert szélesebb közönséghez jutott el: Magyarországon az 1930-as 19 milliós évi nézőszám 1950-re 47 millió főre nőtt.² A filmhíradó ezért elsőrendű propagandaeszközként szolgált, különösen a kommunista pártállam kezében: leszűrhető belőle, mit akartak láttatni a magyar társadalommal. A nézőnek ugyan az lehetett az érzése, hogy a valóságot látja, de a hírek szelektálásával, a felvétel megkonstruálásával, az utómunkálatokkal és különösen a narrációval – ahogy ezt majd látni fogjuk – jelentős tér nyílt a manipulációra.³ Mindezzel együtt a filmhíradó jelentős kordokumentum, amely bepillantást enged a hétköznapokba is.

1 Filmhíradók Online (Nemzeti Filmintézet–Filmarchívum): <https://filmhiradokonline.hu/> (letöltés: 2022. május 31.)

2 Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XXXVIII. 1930. Bp., 1931. 281; Évadvégi kulturkrónika III. 4. Filmévad. Az Út 5. (1952) 35. sz. 6.

3 HOMORÓDY József: *A filmhíradó történetéből*. In HOMORÓDY József (szerk.): *A magyar film húsz éve 1945–1965*. Bp., 1965. 229–234; LÉNÁRT András: *A film mint történelmi forrás*. Aetas 25. (2010) 3.sz. 162–163. PETRIK András: *A filmhíradók története Magyarországon 1948-ig*. In HARGITAI Henrik – HIRSCH Tibor (szerk.): *Médiatörténet*. [online oktatási segédanyag, h. n., é. n.] http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/index1bff.html?option=com_tanelem&id_tanelem=576&tip=0 (letöltés:

RÖVID ÁTTEKINTÉS A MAGYAR FILMHÍRADÓKRÓL

Magyarországon a rendszeres, hetente megjelenő filmhíradó 1924 februárjában indult a Magyar Film Iroda által készített *Magyar Híradó* első kiadásával, amely folytatólagos számozással – és immár hangosfilmként – 1931 októberétől a *Magyar Világhíradó* nevet viselte.⁴ A második világháború utáni koalíciós időszakban több párhuzamos híradósorozat készült, de ezek közül csak kettő maradt fenn: a közszolgálatinak tekinthető Magyar Központi Híradó Rt. által 1945 nyarán és őszén megjelentetett *Heti Hírek* tíz száma, illetve a kommunista irányítás alatt álló Magyar Filmipari Rt. 112 hírösszefoglalója *Mafirt Krónika*, majd *Mafirt Híradó* néven.⁵ A kommunisták egyre nyilvánvalóbb térnyerésével egyidejűleg, 1948 márciusában hozták létre a Mafirt jogutódként az Új Magyar Filmirodát, amely a teljes filmipar 1948. augusztusi államosításával beolvadt a Magyar Filmgyártó Nemzeti Vállalatba, majd 1950 őszén ismét önállósult Magyar Híradó- és Dokumentumfilmgyár néven. E hírösszefoglalók a *Magyar Híradó* nevet viselték és 1949 áprilisáig folyamatos számozással jelentek meg, majd áttértek az évenkénti újraszámozásra. Ettől kezdve a híradó száma egyben azt is jelezte, hogy az adott év hányadik hetében született.⁶

A *Filmhíradók Online* adatbázis nagyszerűen kutatható, ugyanis a híradóknak nemcsak a – gyakran utólag adott – címét tartalmazza, hanem az elhangzó szöveget, sőt – számos esetben – a megjelenő vizuális információ kivonatát is.⁷ Mindez nagyban megkönnyíti a filmhíradókban való keresést. Jelen íráshoz a 'Mindszenty', (és a téves helyesírás miatt: 'Mindszenthly'), 'Pehm', 'Esztergom', 'Zalaegerszeg', illetve a 'bíboros', 'érsek', 'prímás' szavakra, illetve a 'klerikális reakció' kifejezésre való rákeresés eredményeképpen megjelenő híradók kerültek rostálásra és áttekintésre.

MINDSZENTY, A FŐPAP

Mindszenty (1942-ig Pehm) József zalaegerszegi plébánosként nem szerepelt a híradóban. Ez érthető is, mivel tevékenysége nem érte el azt, hogy országos érdeklődésre számot tarthasson, ezenkívül a korabeli filmhíradóra erőteljesen jellemző a Budapest-központúság: aránytalanul kevés vidéki hír szerepelt benne. A mozilátogatók először 1944-es püspöké szentelése kapcsán hallhattak Mindszentyről. Püspökszentelésről vi-

2022. május 30.); VERECZKI Zsófia: *Munka hadának a lépte dobog*. Muszter örökmozgóképűjság 5. (2007) 4. sz. 18–19.

4 A Horthy-korszak filmhíradóiról lásd FEKETE Bálint: *A Horthy-kori filmhíradók kutatása és használata az oktatásban*. Médiakutató 15. évf. (2014) 4. sz. 13–23; BARKÓCZI Janka: *Vizuális propaganda Magyarországon. 1931–1944. A Magyar világhíradó a rituális kommunikációelmélet kontextusában*. Doktori értekezés. Budapest 2020. A Filmhíradók Online oldalon 398. sorszámu az első – hangos – világhíradó.

5 Az 1947-ben vetített filmhíradók felsorolását lásd MOLNÁR István: „Részletek a hazai filmkrónika krónikájából.” *Jel-Kép* 6. (1985) 3. sz. 120–121. Eszerint fennmaradt néhány szociáldemokrata riportfilm is, de ezek – a cikk írásakor – nem szerepeltek a Filmhíradók Online oldalán.

6 Az 1945 és 1948 közötti időszakról részletesen lásd PETRIK A.: i. m., illetve BENE Márton–SÜKÖSD Miklós: „A többiek is próbáltak híradót csinálni, de nem tudtak.” *Filmhíradók a koalíciós korszak médiamezőjében Magyarországon, 1945–1948*. Politikatudományi Szemle 29. (2020) 3. 75–104.

7 Ezeknek a javított, de nem tökéletes verziója az 1945 és 1949 közötti (illetve az 1945 előtti) időszak esetében külön pdf dokumentumként is letölthető a <https://filmarchiv.hu/hu/gyujtemenyek/szolgaltatasok/filmterjesztes/kutatas> (letöltés: 2022. június 11.) oldalról.

szonylag ritkán tudósítottak a Horthy-korszak filmhíradóiban: korábban csak Shvoy Lajos 1927-es budapesti és Hász István tábori püspök 1929-es győri szenteléséről adtak hírt.⁸ XII. Pius pápa 1944. március elején nevezte ki Mindszenty Józsefet veszprémi püspökké. E kinevezésre Mikes János nyugalmazott szombathelyi püspök szorgalmazására és Angelo Rotta pápai nuncius támogatásával került sor, Serédi Jusztinián hercegprímás negatív véleménye és a kormány akarata ellenére. Mindszenty március 24-én tette le az állami esküt a vele együtt püspökké kinevezett Hamvas Endrével és Kovács Sándorral együtt. A püspökszentelésre másnap, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén került sor Esztergomban. Mindszenty ezt eredetileg korábbi plébánosi működése helyén, Zalaegerszegen tervezte, de a német megszállás miatt a hercegprímás úgy döntött, hogy a három kinevezettet együtt szenteli fel székhelyén. Serédi a szentelést Shvoy Lajos székesfehérvári és Pétery József váci püspök segédletével végezte.⁹ A híradóbejátszás bemutatva a három új püspököt és a szertartás néhány fontos mozzanatát.¹⁰

A második Mindszentyvel kapcsolatos hír az esztergomi érseki székhelybe való beiktatása, amelyre 1945. október 2-án került sor. Az ünnepségen megjelent az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, az Ideiglenes Kormány hadügy- és kultuszminisztere, valamint a SZEB képviselőjében Szviridov altábornagy és a szovjet követség tanácsosa. Mindszenty beszédében szót ejtett az ország súlyos helyzetéről és az abból kivezető útról, amelynek alapja az erkölcsi megújulás, ezenkívül kitért a hercegprímási tisztség közjogi jelentőségére is.¹¹ A híradóbejátszás a beszéd tartalmát nem részletezte, viszont megnevezett több politikust. A résztvevők között külön kiemelte a hercegprímás édesanyját, amellyel feltehetően a hercegprímás egyszerű származását kívánta hangsúlyozni.¹² Ez azért is érdekes, mert Mindszenty a püspökszentelésére is magával hozta „fejkenős” édesanyját (és még két másik rokonát), de akkor a híradó nem számolt be erről.

Ugyancsak 1945 októberében egy másik filmhíradó a hercegprímás első fővárosi miséjéről adott tudósítást. Magát a 14-én délelőtt tartott szentmisét nem mutatták, csak a Szent István-bazilikába való be- és kivonulást, részben talán a látványosság miatt, részben pedig azért, mert az épület belsejében nem voltak megfelelők a fényviszonyok a korabeli híradós technika számára.¹³ Ez azért is sajnálatos, mert Mindszenty az itt tartott szentbeszédében intézett először nyilvános felhívást a világ felé a súlyos helyzetben levő magyarság megsegítésére.¹⁴

8 *Székesfehérvár új püspökének, Shvoy Lajosnak beiktatása a Bazilikában*. Magyar Híradó 181/1. 1927. augusztus, <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8728>. (Az utólag megadott cím téves: a Szent István-bazilikában Shvoy püspökszentelése történt, a beiktatásra Székesfehérváron került sor.) *Hász István tábori püspökké szentelték Győrött*. Magyar Híradó 271/2. 1929. május (a kópia hiányzik).

9 BALOGH Margit: *Mindszenty József (1892–1975)*. Bp. 2015. 318–328.

10 *Szerédi Jusztinián dr. bíboros hercegprímás három új püspököt szentelt*. Függelék 1. hír.

11 BALOGH M.: i. m. 434–438; *Magyarország új hercegprímásának ünnepélyes székfoglalója Esztergomban*. Magyar Kurír 35. (1945) október 8. I. kiadás, 1–2; „*Róma és hazám, ti lesztok életem útmutató csillagzatai*”. Új Ember 1. (1945) 10. sz. 1–2. A székfoglaló beszéd angol visszhangjáról lásd SOMORJAI Ádám: *Mindszenty József és a brit diplomácia jelentései, II. rész*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 26. (2014) 1–4. sz. 301

12 *Beiktatták Mindszenty József esztergomi érseket*. Függelék 2. hír.

13 *Mindszenty József első főpásztori miséje a Bazilikában*. Függelék 3. hír.

14 *Magyarország hercegprímása ünnepi szentmisét pontifikált és szentbeszédet mondott a budapesti Szent István bazilikában*. Magyar Kurír 35. (1945) október 15. I. kiadás, 1–2. *A hercegprímás szózata a nagyvilághoz a magyarságért „a szenvedés, a könny, a siralom völgyéből”*. Új Ember 1. (1945) 11. sz. 1–2.

1946-ban és 1947-ben a filmhíradó csak egy-egy Mindszentyvel kapcsolatos eseményről adott tudósítást: a Szent István-nap leglátványosabb, másfél évszázados múltra visszatekintő eseményéről, az augusztus 20-i Szent Jobb-körmenetről. Bár e körmenetek hagyományos helyszíne a Várnegyed volt, a második világháború után Pesten tartották őket. 1946-ban – az útvonalengedély utolsó pillanatban történő módosítása miatt – a Szent István-bazilika és a Parlament között, 1947-ben pedig a bazilika–Hősök tere útvonalon. Ugyancsak különbséget jelentett, hogy az ereklye díszkíséretét már nem a koronaőrség, hanem más katonai egység tagjai biztosították.¹⁵ A két tudósítás között azonban jelentős eltérés figyelhető meg. Az 1946-os – eltekintve az előbb említett változásoktól – talán még a Horthy-korszak egyik Szent Jobb-körmenetéről is szólhatott volna. A bejátszás kizárólag a körmenetet mutatta, ezzel is hangsúlyozva annak egyházi jellegét. A narrátor első helyen említette Mindszenty bíborost, s csak utána az államfő és a kormány képviselőit. Ez az összefoglaló az állam és az egyház közötti hagyományos jó viszonyt sugallja, ugyanakkor a narráció vége, amely a külső és belső ellenségeket említi, már utal a kiéleződő politikai helyzetre.¹⁶

Az előző évvel szemben, az 1947-es Szent István-napi tudósításban már nemcsak a körmenet szerepelt, hanem a kommunista párt által szervezett majális is, azaz megkezdődött az ünnep deszakralizálásának előkészítése. Ezenkívül, bár mutatták, ahogy Mindszenty áldást oszt a körmenetben, de a narrátor nem tett említést róla, csak a résztvevő politikusokról, közülük egyedül nevesítve Dinnyés Lajos miniszterelnököt.¹⁷ Az elhangzó szöveg alapján, azt lehetne hinni, hogy a tudósítás valamilyen politikai demonstrációról szól, ha nem tudnánk, hogy a körmenet kifejezetten egyházi esemény. A filmhíradóhoz hasonlóan a legtöbb sajtóorgánium igyekezett „agyonhallgatni” ezt a Szent Jobb-körmenetet, jóllehet az a püspöki kar által meghirdetett 1947/48-as Mária-év egyik kiemelt eseménye volt. Mintegy félmillióan vettek rajta részt, útvonala megegyezett az 1938-as Szent István évet megnyitó körmenetével. A Hősök terén tartott szentbeszédében – tizenegy nappal a később kékcédulás néven elhíresült választások előtt – Mindszenty a Szent István-i keresztény hagyományok megőrzésére szólított fel.¹⁸ De minderről nem szólt a filmhíradó, ahogy a Boldogasszony Éve más tömegrendezvényeiről sem.

Érdeemes ugyanakkor megemlíteni az 1948-as úrnapi körmenetről szóló tudósítást. Ez volt abban az évben az első a filmhíradó, amelyben Mindszenty konkrétan említésre került, de a hercegprímás neve csak azért hangzott el, mert nem ő, hanem helyette Dudás Miklós hajdúdorogi püspök vezette a körmenetet.¹⁹ Az 1948. május 27-i körmeneten Mindszenty valóban nem vett részt betegségére hivatkozva, de vélhetően inkább azért, mert nem akart együtt mutatkozni annak a kormánynak a tagjaival, amely meghirdette a felekezeti iskolák államosítását.²⁰

15 *Szent István kereszténységünk és magyarságunk érzésére tanít ma is bennünket.* A Szív 31. (1945–46) 48. sz. 1

16 *Szent Jobb-körmenet Mindszenty hercegprímás vezetésével.* Függelék 4. hír.

17 *Szent István napi körmenet és munkásmajális.* Függelék 5. hír.

18 BALOGH M.: i. m. 694–696. *Az élő óriás;* Új Ember 3. (1947) 17. sz. 1–2.

19 *Úrnapi körmenet a Várban.* Függelék 6. hír.

20 BALOGH M.: i. m. 730–731.

MINDSZENTY, AZ ELLENSÉG

1948 májusában, az iskolaállamosítási kampány idején jelent meg először a filmhíradóban az egyházi reakció kifejezés, de itt még nem kötötték össze Mindszenty nevével, ahogy a Pócspetri-perről szóló tudósításban megjelenő fekete reakciót sem – a nyomtatott sajtóval ellentétben.²¹

A filmhíradóban Mindszenty mint a kommunistákkal „ellentétben” álló személy először a munkáspártok egyesüléséről szóló riportban jelent meg, amely 1948 júniusában teljes egészében kitöltötte a harmadik heti kiadást. E hónap 13-án tartották a Parlamentben (!), az egyesült új párt, az MDP I. kongresszusát, ahol Rákosi Mátyás beszédében azt a – hamis vádat – hangoztatta, hogy „Mindszentyék” vissza szeretnék csinálni a földreformot, és ezért állnak szemben velük.²² Sokatmondó, hogy a hosszú Rákosi-beszédből közölt három részlet egyike éppen Mindszentyhez kapcsolódott.²³

1948 novemberében a filmhíradó már azt is Mindszentynek tulajdonította, hogy az isaszegi plébános és a kántor nem szántatja fel a földjét. Ebben az esetben a mozgókép „járt előrébb”, mivel e hír csak egyetlen jelentősebb lapban jelent meg – Mindszenty nevének említése nélkül.²⁴ E bejátszás érdekessége, hogy a nyomtatott sajtóból is hozott egy karikatúrát a hír illusztrálására.²⁵

1948 decemberében már népellenes, sőt háborús uszítónak bélyegezték a hercegprímást a filmhíradóban.²⁶ A tudósítás a budapesti Rózsák terén december 10-én tartott „katolikus” diáktüntetésről számolt be. Ez a tüntetés egy országos Mindszenty-ellenes akció része volt.²⁷

1949 januárjában, tehát már a hercegprímás letartóztatása után, de még a per kezdete előtt, a filmhíradóban bemutatták az államosított Eszterházát, és a bejátszásban többször elhangzott, hogy a volt tulajdonos Esterházy Pál herceg a „hazaáruló” Mindszenty „öszszeesküvő” barátja. A későbbi perben is elhangzó súlyos vádak említése mellett kiemelték, hogy Mindszenty meg akarja semmisíteni a hároméves terv eredményeit és vissza akarja állítani a földreform előtti tulajdonviszonyokat.²⁸ Ez utóbbi hangsúlyozásától nyilvánvalóan azt remélték, hogy a parasztságot szembefordíthatják a hercegprímással.

Magáról a Mindszenty-perről csak a rádió adott összefoglalót, a filmhíradó nem. Ehhez persze az is hozzájárult, hogy a tárgyalásról egyáltalán nem készült mozgókép-

21 *Az iskolák államosítása*. UEFI Magyar Filmhíradó 11/1. 1948. május, <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6744> (letöltés ideje: 2022. június 4.); *Pócspetri per*. UEFI Magyar Filmhíradó 14/3. 1948. június, <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6773> (letöltés ideje: 2022. június 4.) A nyomtatott sajtóból számos példát lehetne hozni, ezek egyike: *Rémhírek és fenyegetések*. Szabad Nép 6. (1948) 118. sz. 3.

22 *A Magyar Dolgozók Pártja egyesítő kongresszusa*. Függelék 7. hír. Mindszenty és a földreform viszonyáról lásd BALOGH M.: i. m. 397–401, 436, 472, 853, 1040.

23 *Megalakult a Magyar Dolgozók Pártja*. Szabad Nép 6. (1948) 135. sz. 3.

24 *A klerikális reakció szabotálása* [Isaszegen]. Függelék 8. hír; *Többszázezer forint értékű mezőgazdasági gépet kapott Pest megye dolgozó parasztsága*. Szabad Szó 50. (1948) 261. sz. 5.

25 103 százalékkal téliesítették a szántási tervet. Ludas Matyi, 4. (1948). 46. sz. 2.

26 *Tüntetés Mindszenty [bíboros] ellen*. Függelék 9. hír.

27 *„Hitünket és hazánkat védjük”*. Friss Ujság 51. (1948) 286. sz. 2; *„Az ifjúság nem tesz Mindszenty politikájának játékszere”*. Népszava 76. (1948), 286. szám 3; *A fővárosi katolikus diákok nagygyűlésen követelték Mindszenty eltávolítását*. Szabad Nép 6. (1948) 286. sz. 7.

28 *Filmoperatőr Eszterházán [a kastély és a birtok használatbavétele]*. Függelék 10. hír. A perben elhangzó vádpontokról, amelyben Mindszentyt bűnösnek találták lásd BALOGH M.: i. m. 914–915.

felvétel.²⁹ Viszont a Mindszenty elítélése elleni tiltakozások visszautasítására szervezett 1949. február 14-i nagygyűlések egyikéről a moziközönség is kapott összefoglalót. A filmhíradó a budapesti Sportszarnokban rendezett nagygyűlésről adott tudósítást, s Révai József felszólalásának részleteit közvetítette. Érdekes, hogy a *Szabad Nép* által közölt teljes beszédváltozatban csak tartalmi egyezések találhatók a híradóbejátszás szövegével, a szófordulatokban eltérnek egymástól.³⁰ Elképzelhető, hogy az újságban Révai előre megírt felszólalását közölték, amelytől azután eltért a nagygyűlési szónoklat hevében. A filmhíradóban bemutatott egyik beszédrészlet a Mindszenty-per szabályosságát és nyilvánosságát hangsúlyozta. Talán nem véletlenül, hiszen mindkettő igencsak megkérdőjelezhető, mivel az MDP, tehát egy párt Politikai Bizottságának ülésén – a tárgyalás nyitónapján – döntöttek arról, melyik nap legyen az ítélethirdetés, és számos külföldi megfigyelőt nem engedtek be a tárgyalásra.³¹

* * *

Mindszenty József a filmhíradókban a magyar katolikus egyház fejeként és reprezentánsaként jelent meg – az 1944-es első tudósítást leszámítva. 1945 októberétől 1948. június közepéig összesen öt egyházi ünnep keretében láthatjuk, ami meglehetősen kevés, ha összevetjük Serédi Jusztinián – nagyjából hasonló időszakot kitevő – 1942 és 1944 közötti tizenhat „megjelenésével”. Ráadásul az 1945-ös fővárosi mise hírét leszámítva (ez az, amelyről nem a kommunista befolyás alatt álló Mafirt tudósított), a hercegprímáshoz köthető eseményeken kiemelt szerepet kaptak a politikusok is, ezzel is növelve ismertségüket. Talán nem alaptalan az a megállapítás, hogy a filmhíradókban az egyházi ünnepeket is felhasználták az új rendszer elfogadottságának erősítésére, harmonikusnak mutatva az államhatalom és a katolikus egyház közötti viszonyt. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy legkésőbb 1947-től Mindszenty szerepét igyekeztek csökkenteni, lehetőleg negligálni. 1948 júniusától kezdve Mindszenty az egyre erősebben kommunistává váló rendszer ellenségévé, a klerikális reakció vezetőjeként jelent meg a mozikban. Az ellene irányuló propagandában a filmhíradó is részt vett, egyre súlyosabb vádakkal illetve személyét. Elítélése után Mindszenty nem került több a filmhíradókba, mivel börtönben ült, és a kommunista rezsim ekkor már az államhatalommal jó viszonyt ápoló katolikus egyházat igyekezett láttatni.³² 1956-os kiszabadulása után ugyan néhány napig ismét ráirányult a közfigyelem, de ekkor nem készült filmhíradó. A forradalom leverését követően Mindszenty az amerikai követségen, majd emigrációban élt, és ezen időszak legfontosabb eseményeiről (pl. az esztergomi érseki szék üressé nyilvánításáról) sem tájékoztatták a hazai moziközönséget. A filmhíradó mint propagandaeszköz esetében ugyanis nemcsak az a fontos, amiről tájékoztatást ad, hanem még inkább az, amiről nem tudósít.³³

29 BALOGH M.: i. m. 886.

30 *Tiltakozás a nyugati rágalomhadjárat ellen Mindszenty perbefogása miatt*. Függelék 11. hír; *Tömeggyűléseken tiltakoztak a főváros dolgozói az imperialisták rágalmi és beavatkozási kísérletei ellen*. *Szabad Nép* 7. (1949) 39. sz. 1.

31 BALOGH M.: i. m. 883, 886–888.

32 GIANONE András: *A katolikus egyház Magyarországon 1945 és 1989 között a filmhíradók tükrében*. *Egyháztörténeti Szemle* 22. (2021) 3. sz. 70–72.

33 PETRIK A.: i. m.

FÜGGELÉK

Az alábbiakban annak tizenegy filmhíradónak a leírása következik, amelyek – a magyar filmhíradók bemutatása után részletezett szűrés alapján – Mindszentyhez kapcsolódnak. E leírások tartalmazzák a hír címét, forrását, internetes linkjét, időtartamát, az elhangzó szöveget és a mozgókép leírását. A bejátszásokban elhangzó szövegeket – egy külön jelzett eset kivételével – a Filmhíradók Online megfelelő oldaláról vettem át, és többszöri újrachallgatás után szükség esetén – lábjegyzetben – pontosítottam, illetve – a főszövegben kurziválva – kiegészítettem. Bár a honlapon a hírek egy részében (2-7. hírek) szerepel leírás a mozgóképről is („kivonatos leírás”), azokat nem vettem át pontatlanságuk és hiányosságaik miatt. Egy esetben nem a teljes hírről, hanem csak annak Mindszentyvel foglalkozó részéről adtam leírást.

1. MINDSZENTY PÜSPÖKKÉ SZENTELÉSE

A hír címe (és forrása): Serédi Jusztinián dr. bíboros hercegprímás három új püspököt szentelt fel. (Magyar Világhíradó 1050/7. 1944. április)

A hír linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5674>, 1'01

Az elhangzó szöveg:

„Ritka egyházi szertartás színhelye volt a primási bazilika. Serédi Jusztinián³⁴ dr. bíboros hercegprímás egyszerre három új püspököt szentelt fel. Pápai kinevezés alapján Mindszenty József pápai prelátus címzetes apátot veszprémi, Kovács Sándor³⁵ pápai prelátus, címzetes apátot szombathelyi, Hamvas Endre³⁶ esztergomi protonotárius kánok, budapesti érseki általános helytartót, csanádi püspökké szentelte.”

A mozgókép leírása:

Az esztergomi bazilika képe, majd Serédi Jusztinián hercegprímás bevonulása. A bazilika belseje. A három szentelendő püspök. A szentélyben elhelyezkedő papság. A szentelés szertartása: a székre boruló szentelendők, Serédi a szertartás szövegét olvassa, az evangéliumos könyvet az egyik felszentelendő (valószínűleg Hamvas) fejére helyezi. Kivonulás: a három új püspök (a nézőnek balról jobbra: Kovács Sándor, Hamvas Endre, Mindszenty József) áldást oszt. A bazilika belülről és kívülről.

2. MINDSZENTY ESZTERGOMI BEIKTATÁSA

A hír címe (és forrása): Beiktatták Mindszenty József esztergomi érseket. (Mafirt Krónika 10/2. 1945. október)

A hír linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6028>, 0'44

Az elhangzó szöveg:

„Újra régi fényében ragyogott az esztergomi bazilika, Magyarország új hercegprímásának, Mindszenty József esztergomi érseknek beiktatásán. Egymás után érkeztek az ün-

34 Serédi Jusztinián (1884–1945) bencés szerzetes, kánonjogász, bíboros. 1928-tól haláláig esztergomi érsek.

35 Kovács Sándor (1893–1972) váci egyházmegyes pap, 1948-tól Kecskemét plébánosa, 1944-től 1972-es lemondásáig szombathelyi megyéspüspök.

36 Hamvas Endre (1890–1970) esztergomi egyházmegyes pap. 1940-től budapesti érseki helynök. 1944-től csanádi megyéspüspök, majd 1964-től 1969-ben bekövetkezett lemondásáig kalocsai érsek.

nepségre Zsedényi Béla³⁷ a Nemzetgyűlés elnöke, Vörös János³⁸ honvédelmi miniszter, majd az új pírmás, Mindszenty esztergomi érsek. A bazilika zsúfolásig megtelt a hívők seregével, akik között megjelent a hercegprímás édesanyja is. A kinevezési okmány felolvasása után Mindszenty József rövid beszédet mondott, majd főpapi áldást osztott.”

A mozgókép leírása:

Az esztergomi bazilika homlokzati képe. Hívek vonulása. Rendőrök sorfala között Zsedényi Béla sétál el, mögötte egy kanonok halad. Majd Vörös János honvédelmi miniszter érkezik egy másik tiszt kíséretében és kezét fog a bazilika lépcsőjén a fogadó papság egyik tagjával. Végül Mindszenty József jelenik meg kíséretével, áldást osztva. A bazilika belseje rengeteg hívővel. Mindszenty bevonul kezében pástorbottal és áldást oszt. A hercegprímás édesanyja (egy fejkendő parasztasszony) karinges papok között. A bazilika orgonája. Mindszenty beszél a szószékről, kezében pástort. A hívek felállnak. Úrfelmutatás az oltárnál. A bazilika szentélye.

3. MINDSZENTY ELSŐ HERCEGPRÍMÁSI MISÉJE BUDAPESTEN

A hír címe (és forrása): Mindszenty József első főpásztori miséje a Bazilikában. (Heti Hírek 9/2. 1945. október)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokononline.hu/watch.php?id=5942,0'37>

Az elhangzó szöveg:

„Magyarország új hercegprímása Mindszenty³⁹ József esztergomi érsek, a Bazilikában pontifikálta első főpásztori szentmiséjét az ország fővárosában.”

A mozgókép leírása:

A világháborús sérülések nyomait magán viselő Szent István-bazilika, majd Mindszenty József bevonulása cappa magnában (főpapi uszályban). A bazilika lépcsőjén (feltehetően mindkét oldalon) sorfal, amelyet részben katonák alkotnak. A kapuban Mindszenty szentelt vízzel meghinti a körülötte állókat. A templom szentélye sötétben. Mindszenty kivonul a templomból és közben áldást oszt. Mögötte balra Zakar András⁴⁰ hercegprímási titkár, jobbra fekete ruhában és díszkalapban Esty Miklós⁴¹ világi kamarás látható.

37 Zsedényi Béla (1894–1955) 1925–1944-ig a miskolci evangélikus jogakadémia tanára, 1944–45-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke. 1950-ben életfogytiglanra ítélték, a börtönben hunyt el.

38 Vörös János (1891–1968) magyar katonatiszt (1941-től különböző tábornoki fokozatokban), a német megszállástól a nyilas hatalomátvételig vezérkari főnök, 1944–1945-ben az Ideiglenes Kormány honvédelmi minisztere. 1950-ben elítélték, 1956-ban szabadult.

39 Helyesen: Mindszenty.

40 Zakar András (1912–1986) 1940-től az Esztergomi főegyházmegye papja, 1944 és 1948 között hercegprímási titkár. 1948-ban letartóztatták, majd a Mindszenty-perben hat év börtönre ítélték, 1953-ban szabadult, 1970-ben (!) rehabilitálták.

41 Esty Miklós (1895–1973): Csernoch János, Serédi Jusztinián, majd Mindszenty József hercegprímások gentiluomója (világi kísérelője) 1942-től az Actio Catholica egyik alelnöke, 1951-től a Szent István Társulat adminisztrátora.

4. AZ 1946-OS SZENT JOBB KÖRMENET

A hír címe (és forrása): Szent Jobb-körmenet Mindszenty hercegprímás vezetésével. (Mafirt Krónika 34/2. 1946. augusztus)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6211>, 1'15

Az elhangzó szöveg:

„Szent István napján ünnepi külsőségek között tartották meg a hagyományos Szent Jobb-körmenetet, Mindszenty hercegprímás vezetésével, amelyen a hívők nagy számban vettek részt. A köztársasági elnök⁴² képviselőjében jelen volt Bartha Albert⁴³ honvédelmi miniszter, a kormány részéről Nagy Ferenc⁴⁴ miniszterelnök és a kormánynak több tagja. Ma a demokráciában megújuló nemzet az igazi István királyt ünnepelheti, aki nem csak akarta, hanem meg is tudta valósítani és védelmezni az ország függetlenségét külső és belső ellenségekkel szemben.”

A mozgókép leírása:

A Szent István-bazilika homlokzata. Az induló körmenetben papok és szerzetesek jönnek ki a bazilikából, majd a becsatlakozó híveket látjuk zászlókkal. A Szent Jobbot hozzák ki a bazilikából kétoldalt katonai kísérettel. Majd Mindszenty hercegprímás és kísérete látható. A Szent Jobbot a neogótikus ereklyetartójában viszik körbe. Katonatisztek, a kormány tagjai, egyszerű hívek és katonai alakulatok a körmenetben. Majd ismét a Szent Jobb és kísérete, amely megérkezik a Kossuth térre. A körmenet. Politikusok, köztük Nagy Ferenc miniszterelnök a menetben. Romos házaknál sorfalat álló hívek. A körmenet visszaérése a bazilikához. Óriási tömeg a bazilika előtt.

5. AZ 1947-ES SZENT ISTVÁN-NAP

A hír címe (és forrása): Szent István napi körmenet és munkásmajális. (Mafirt Krónika 83/6. 1947. augusztus)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6496>, 1'33

Az elhangzó szöveg:

„István királyban a magyar történelmi múlt, a magyar haladás kiemelkedő élharcosát tiszteljük. A fejlődő magyar demokrácia ma már nem a régi, hamis, revizionista köntösbe burkolt ködképet látja benne, hanem felismerte igazi arcát: a történelmi haladás megtestesítőjét. Ennek a felismerésnek jegyében zajlott le Szent István napján a hagyományos istentisztelet és körmenet, amelyen részt vett a köztársasági elnök képviselőjében Dinnyés Lajos⁴⁵ miniszterelnök és a demokratikus pártok, a hatóságok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság küldöttei.

42 Tildy Zoltán (1889–1961) református lelkész, az FKGP politikusa, 1945 novemberétől Magyarország miniszterelnöke, majd 1946 februárjától 1948 nyaráig köztársasági elnöke. Ezután 1956 májusáig házi őrizetben élt. Az 1956. október végén idején államminiszter lett, a forradalom leverése után 1958–59-ben börtönben ült.

43 Bartha Albert (1877–1960) katonatiszt, politikus. 1918. november-decemberében a Károlyi-kormány honvédelmi minisztere. 1945 és 1947 között a Független Kisgazdapárt tagjaként országgyűlési képviselő. 1946. augusztus 21-től (!) 1947. március 14-ig honvédelmi miniszter. 1948 decemberében emigrált.

44 Nagy Ferenc (1903–1979) a Független Kisgazdapárt egyik alapítója és vezető politikusa, 1939-től 1947-ig országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő. 1946 februárjától Magyarország miniszterelnöke, akit 1947 júniusában, külföldi útja idején lemondásra és emigrációra kényszerítettek.

45 Dinnyés Lajos (1901–1961) a Független Kisgazdapárt politikusa, 1931 és 1939 között országgyűlési, 1945-től nemzetgyűlési, majd haláláig országgyűlési képviselő. 1947. május végétől 1948 decemberéig miniszterelnök.

A munkásság is megünnepelte Szent István napját. A Magyar Kommunista Párt a főváros több pontján vidám, zenés, műsoros ünnepséget rendezett, amelyeken késő éjszakaiig szórakoztak a dolgozók tömegei.”

A mozgókép leírása:

A Szent István-bazilika főhomlokzata. A Szent Jobb ereklyét hozzák le a templom lépcsőjén. Katonai díszegység díszlépésben. A Szent Jobb a körmenetben és nézelődők egy erkélyen, illetve az útvonal mellett. A körmenet áthalad az Oktogonon, kétoldalt hívek sorfala. Mindszenty hercegprímás áldást oszt a körmenetben. Dinnyés Lajos (egyik kezében levett kalappal, a másik kezét zsebre dugva) és Ortutay Gyula⁴⁶ (lent összekulcsolt kézzel) a menetben. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselői a Hősök terén. Emelvény a téren, mögötte a Boldogasszony-év plakátjával. Münnich Ferenc⁴⁷ a vendégek között. A Szent Jobb és Mindszenty az emelvényen. Protokollvendégek, apácák, a díszhelyen ülő Dinnyés Lajos, valamint az álló hívek sokasága és az ülő előkelőségek a Hősök terén.

Szent István napi munkásmajális: nézők, táncoló kislány a színpadon. Ökölvívó mérkőzés a Ligetben. Gyerekek előadása, Bohócok. Iszogató, táncoló emberek. Körhinta.

6. AZ 1948-AS ÚRNAPI KÖRMENET

A hír címe (és forrása): Úrnapi körmenet a Várban. (UMFI Magyar Filmhíradó 13/4. 1948. június)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6765>, 0'54

Az elhangzó szöveg:

„A demokráciánk újjáépítette ősi Mátyás-templom körül, a felszabadulás óta először tartották meg a hagyományos úrnapi körmenetet. A távollévő Mindszenty prímás helyett, Dudás Miklós⁴⁸ hajdúdorogi püspök kísérte az Oltáriszentséget. Az egyházi és katonai díszben pompázó körmenetben a köztársasági elnököt, a kormányt Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter képviselte.”

A mozgókép leírása:

A Mátyás-templom déli oldala. A Pénzügyminisztérium épülte. Imádság a Szentháromság-szobornál levő oltárnál. Katonák sorfala. Ministránsok a körmenetben. Az Oltáriszentség baldachin alatt. Hívek, papok és katonazenekar, majd egy villanásra látható a körmenet egy másik oltára is. Fegyveres katonai egység, amely Ortutay Gyulát kíséri. Virágot szóró gyermek. Papok, apácák, hívek és katonák a menetben a romos budai házak között. Ismét a baldachin, közvetlenül mögötte a kultuszminiszter. Népviseletbe öltözött hívek. Érkezés egy körmeneti oltárhoz.

46 Ortutay Gyula (1910–1978) néprajzkutató, politikus. 1943-tól a Független Kisgazdapárt tagja (1945-től emellett titkos kommunista). 1945 és 1953 között nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. 1947 és 1950 között Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere. 1958-tól haláláig ismét képviselő és az Elnöki Tanács tagja.

47 Münnich Ferenc (1886–1967) kommunista politikus. 1945-ben tért haza a Szovjetunióból 1946 és 1949 között Budapest rendőrfőkapitánya, majd 1956. október 25-ig különböző külügyi beosztásokat töltött be. 1956 novemberétől 1958-ig kormányfő-helyettesként, 1961-ig miniszterelnökként, majd 1965-ig államminiszterként a Kádár-rezsim második embere.

48 Dudás Miklós (1902–1972) bazilika szerzetes, 1939-től 1975-ös lemondásáig hajdúdorogi megyéspüspök.

7. A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJÁNAK EGYESÍTŐ KONGRESSZUSA

A hír címe (és forrása): A Magyar Dolgozók Pártja egyesítő kongresszusa. (UMFI Magyar Filmhíradó 15. 1948. június)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6780>, 15'13

(Rákosi beszéde az MDP I. kongresszusán: 6'52–9'35)

Az elhangzó szöveg (részlet):⁴⁹

Június 13-nak történelmi reggelén a Parlament épületében, 443 küldött jelenlétében kezdi meg munkáját a két munkáspárt egyesítő kongresszusa, hogy kimondja a két párt egyesülését, megvitassa az egységes munkáspárt programját és szervezeti szabályait. A kongresszus első felszólalója Rákosi Mátyás⁵⁰. [taps, Rákosi Mátyás:] »A világalomra törő, kardcsörtető, atomháborúval fenyegető imperialista táborral szemben áll a demokrácia tábora, a Szovjetunióval az élén; [taps] ez a tábor a demokratikus haladást, a békés fejlődést és a nemzetek önállóságát védi, szemben áll minden háborús uszítással, és minden erejét népei felvirágoztatására fordítja.« [narrátor] A Rákosi-beszéd az egész ország számára útmutatást jelent, az egész magyar nép hallgatja. [Rákosi Mátyás:] »A mi ellentétünk Mindszentyékkel szemben abból származik, hogy mi kiosztottunk 700.000 földnélküli között a grófok és püspökök földjét, ők pedig el szeretnék kergetni az új gazdákat, megint béreseket és zselléreket csinálnának belőlük, és a földet visszaadnák az Esterházy hercegnek,⁵¹ no meg önmaguknak is. [taps] Bennünket minden tettünkben nemzetünk fölemelése, népünk alázatos szolgálata vezetett, ebben van erőnk, és ez biztosítja számunkra a jövő sikereit is. [taps] És még egy titka van a mi eredményeinknek: az, hogy amit megígérünk, be is tartjuk!« [taps]»

A mozgókép (részlet) leírása:

A parlament sziluettje. Három küldött lépked a Parlament folyosóján, majd az ülés-terem bejáratánál beszélget. Nagy Imre beszélget egy női küldöttel a Parlament folyosóján. Tapsoló küldöttek az ülés-teremben, Rákosi a szónoki emelvényhez megy és fellép rá. (A falon Petőfi és Marx képe). Rákosi beszél, háttérben az MDP zászlaja. Marosán és Szakasits tapsolnak. Küldöttek (pl. Révai és Gerő) hallgatják a beszédet. Rádiót hallgató emberek szerte az országban. Taps a beszéd közben a rádió előtt és a parlamentben. A felálló küldöttek tapsvihara közben Rákosi lelép az emelvényről, helyére visszamenve kezét ráz Szakasits-csal, majd átölelik egymást. (A bejátszás egy későbbi részleténél – 11'46-47-nél – látható felirat: Le a fekete reakcióval!)

49 E szöveg átírása a filmhíradók online oldalán pontatlan és hiányos, ezért új átírásban kerül itt közlésre.

50 Rákosi Mátyás (1892–1971) kommunista politikus. 1945-ben tért haza a Szovjetunióból, 1956-ig a Magyar Kommunista Párt, illetve a Magyar Dolgozók Pártja fő-, illetve első titkára. 1945-től 1952-ig kormányfő-helyettes, majd 53-ig a minisztertanács elnöke. 1956 nyarától haláláig a Szovjetunióban élt.

51 Herceg Esterházy Pál (1901–1989) földbirtokos. 1919-től az Esterházy-hitbizomány tulajdonosa, amelynek magyarországi birtokait az 1945-ös földosztáskor elvették. Az 1949-es Mindszenty-perben elítélték, 1956-ban Nyugatra távozott.

8. A KLERIKÁLIS REAKCIÓ SZABOTÁLÁSA

A hír címe (és forrása): A klerikális reakció szabotálása [Isaszegen]. (UMFI Magyar Filmhíradó 37/5. 1948. november)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6958>, 0'47

Az elhangzó szöveg:

„A klerikális reakció szabotálása. Az isaszegi népi bizottság határjárása során kiderült, hogy a plébános és a kántor földjét még mindig sűrű gaz borítja. Az eklézsia híven végrehajtja Mindszenty népellenes pásztorleveleit: nem szántat. Az útgazdák és a dolgos parasztok, ha kell egylovas ekével szántják és két kezükkel vetik el az őszi gabonát. Az öntudatos falu kipellengérezzi soraiból a szabotőröket. A papság és kulákság minden mesterkedése ellenére a parasztság az őszi szántást 103 %-ra már⁵² teljesítette.”

A mozgókép leírása:

Gazos mező, amelyben néhány ember sétál. Határjárók vizsgálata. Szántás egylovas ekével, illetve vetés kézzel. Községháza bejárata. A bejáratnál tábla, amelynek egyik rovata a dülők közötti verseny eredményét mutatja, egy másik a dicsérő rovat több névvel, és a harmadik a szégyenrovat első helyen a plébános, második helyen a kántor nevével (a többi névnel nem szerepel foglalkozás). Karikatúra egy kulákról és egy papról. (Ludas Matyi, 1948. november 12. 2.)

9. TÜNTETÉS MINDSZENTY ELLEN.

LEÍRÁS

A hír címe (és forrása): Tüntetés Mindszenty [bíboros] ellen. (UMFI Magyar Filmhíradó 40/7. 1948. december)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6980>, 0'56

Az elhangzó szöveg:

„Mindszenty bíboros érsek népellenes uszításait már megelégtették a dolgozó katolikus tömegek. A budapesti gimnáziumok katolikus diákjai kivonultak a Rózsák terére. Paptanáraik vezetésével követelték, hogy olyan főpap vezesse a magyar katolikusokat, aki az evangéliumi tanok értelmében a népért, nem pedig a grófokért, bárókért dolgozik. A budapesti tanárok és tanítók az érseki helynök palotája⁵³ elé vonultak. A tanárok bejelentették, hogy sem az ifjúság, sem a nevelői kar nem lesz a játékszere Mindszenty lélekromboló és háborús⁵⁴ uszító politikájának.”

A mozgókép leírása:

A Rózsák téri templom homlokzata előtérben Szent Erzsébet szobrával. Transzparens *Mindszenty háborút, az ifjúság békét akar* felirattal. Tüntető a Rózsák téri templom előtt. Transzparens: először jól láthatóan *A Fáy A. Gimnázium katolikus diákjai* felirattal, majd több másik. Egy pap (Farkas Dénes, rendjét elhagyó piarista szerzetes) beszél. Tapsoló tömeg. Újabb transzparens: *Aki ellensége a népnek, ellensége az egyháznak*. Két diáksapkás fiatal. Újabb transzparens: *Krisztussal a népidemokráciáért* (sic.) Utcán vonuló tüntetők. Zászlós tömeg egy épület bejárata előtt.

52 A kurzivált szó kiegészítés a Filmhíradók online leírásához képest.

53 Az érseki helynöknek nem volt palotája.

54 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: háborúra

10. ESZTERHÁZA

A hír címe (és forrása): Filmoperatőr Eszterházán [a kastély és a birtok használatbavétele] (UMFI Magyar Filmhíradó 45/6. 1949. január)

Linkje és időtartama: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=7014>, 1'37

Az elhangzó szöveg:

„Filmoperatőrünk meglátogatja *Eszterházát*⁵⁵ Eszterházy⁵⁶ Pál hercegnek, a hazaáruló Mindszenty bíboros barátjának a⁵⁷ birtokát. A közel 300 szobás kastélyban úgyszólván az év minden napját más-más szobában tölthette a herceg. Ezt az életet igyekeztek⁵⁸ visszaállítani Mindszenty József és összeesküvő barátai. A kastély előtt hatalmas kiterjedésű francia park és rózsakert⁵⁹ védte a főurak nyugalját. A kastély egyik szárnyában Állami Kertészeti Kísérleti Telep és középiskola működik. A park helyén a földosztás óta gyümölcsös áll. A Liszenkó-Micsurin-féle tudományos kísérletek⁶⁰ és a parasztság felvilágosodásának helye Eszterházy egykori birtoka. A 3 éves terv során épített melegházakban az ország legnagyobb diófacsemete-telepe működik. Ezeket az eredményeket igyekezett megsemmisíteni Mindszenty hercegprímás. Lovai számára olyan palotát állíttatott Eszterházy, amelynek a költségeiből egy kisebb községet lehetett volna felépíteni. Paripáinak márványvályút, a parasztoknak viszont csak rozszant viskót juttatott a főherceg úr.⁶¹ A lóistállóiban⁶² ma a gépállomások traktorosai tanyáznak. A volt zselléreknek pedig az új házak egész sorát juttatja a demokrácia. Mindszenty József és barátai soha többé nem mozdíthatják ki parasztságunkat jogos örökségéből.”

A mozgókép leírása:

Filmoperatőr forgat. A fertői Esterházy-kastély főhomlokzata az udvarral. A kastélypark. A kastély díszkapuja mögötte a kastéllyal. Címtábla *M. Állami Kertészeti Kísérleti Telep, Eszterháza* felirattal és a Kossuth-címerrel. Gyümölcsös (faiskola?). Laboratórium két kísérletezővel. Melegházak, egyiken tábla: *Készült a 3 éves terv első évében*. Egy melegház belsejében facsemetétet locsolnak. Az istálló épülete, kívülről, majd belülről vályúkkal. Romos ház. Traktorok és más gépek, két traktor kijön az épületből. Rendezett falusi utca, kerekeskúttal.

55 Kiegészítés a Filmhíradók online leírásához képest. Eszterháza nevét 1950-ben Fertődre változtatták, majd ugyanabban az évben egyesítették Süttről.

56 Helyesen itt és a szöveg további részében: Esterházy.

57 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: volt.

58 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: igyekezett.

59 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: rózsás kert

60 Micsurin és Liszenko nevéhez fűződik a szovjet áltudományos genetika, amely tagadta a mendeli öröklődés és a darwini kiválasztódás elveit.

61 Esterházy nem volt főherceg, csak herceg.

62 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: lóistállóban.

11. TILTAKOZÁS A NYUGATI RÁGALOMHADJÁRAT ELLEN MINDSZENTY PERBEFOGÁSA MIATT

A hír címe (és forrása): Tiltakozás a nyugati rágalomhadjárat ellen Mindszenty perbefogása miatt (UMFI Magyar Filmhíradó 50/4. 1949. február)

Linkje és időtartama: [https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=7047, 2'29](https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=7047,2'29)

Az elhangzó szöveg:

„A Sportcsarnokban gyűltek össze Budapest dolgozói, hogy tiltakozzanak⁶³ az ellen a rágalomhadjárat ellen, amelyet a külföldi imperialista rádió és sajtó indított Magyarország ellen. A nagygyűlés szónoka Révai József,⁶⁴ a Szabad Nép főszerkesztője. [Révai]: »A per, a bírói tárgyalás Mindszenty ellen megtörtént, lefolyt annak rendje-módja szerint, a perrendtartás szigorú szemmel tartásával, teljes nyilvánosság előtt. A pert a rádió közvetítette. Több mint két tucat külföldi újságíró volt jelen a tárgyaláson. Nem áll jól az Amerikai Egyesült Államok elnökének, nem áll jól, az akasztott ember házában a kötélről beszélni.⁶⁵ Egy elnök, aki ígéreteit cserbenhagyja,⁶⁶ ne kérje a mi népi kormányunktól számon, attól a kormánytól, amely a szavát és ígéretét mindig megtartotta, hogy nem a nép bizalmából ül a helyén. [Taps] *Mi egyformán mérünk, egyforma mértékkel a nagy bűnösöknek és a kis bűnösöknek, sőt súlyosabb mértékkel mérünk a nagy bűnösök felé.*⁶⁷ Elvtársak, ezután is megígérhetem azoknak, akiknek nem tetszik, hogy egy bíborost polgári bíróság elé állítottunk, hogy a magyar demokrácia azután⁶⁸ is alkalmazni fogja azt az elvet, hogy ha⁶⁹ bárki megsérti a köztársaság törvényeit, legyen az napszámos vagy legyen az érsek, egyformán fog lakolni.« [Taps, majd vastaps] Éljen Révai, éljen Révai...”

A mozgókép leírása:

Nagygyűlés emelvénye: Fenn Lenin és Sztálin, lejjebb Rákosi arcképével. A nagygyűlés hallgatósága. Nagygyűlés emelvénye közelebbről. Révai József beszédet mond, közben a hallgatóságot pásztázza a kamera. Kommunista vezetők (köztük Rajk László⁷⁰) a tribünön. Tapsoló közönség.

63 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: tiltakozásukat fejezzék ki

64 Révai József (1898–1959) kommunista politikus. 1944 novemberében tért haza a Szovjetunióból. 1944-től nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. 1945 és 1950 között a kommunista pártlap, a Szabad Nép főszerkesztője. 1949 és 1953 között népművelési miniszter, majd haláláig az Elnöki Tanács tagja.

65 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: nem áll jól, akasztott ember házában, ha kötélről beszél.

66 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: cserbenhagyta.

67 Kiegészítés a Filmhíradók online leírásához képest.

68 Pontosítás a Filmhíradók online leírásához képest: ezután

69 E szó nem szerepel a filmhíradó bejátszásában.

70 Rajk László (1909–1949) kommunista politikus. A hazai kommunista ellenállás tagja. 1945 és 1946 között az MKP főtitkárhelyettese, majd 1948-ig belügyminiszter, az ÁVO létrehozója. 1948-tól 1949-es letartóztatásáig külügyminiszter.

ECCLESIAE ET HISTORIAE SERVUS INFATIGABILIS

Tanulmányok
Somorjai Ádám 70. születésnapjára

Szerkesztette:
ZOMBORI ISTVÁN

Budapest, 2022

Kiadja:
MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA
MUNKAKÖZÖSSÉG (METEM) Budapest
HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY
www.heh.hu

Felelős kiadó:
Várszegi Asztrik

A címlapon
Szent Anzelm Kolostor Róma
Pannonhalma – Főapátság

ISBN 978-615-5826-30-6

Nyomdai előkészítés:
Sigillum 2000 Bt., Szeged
Nyomdai munkák:
EFO nyomda

TARTALOM

<i>Hortobágyi T. Cirill OSB</i>	
Előszó	9
<i>Dudás Róbert Gyula</i>	
Ahogy lehet – Somorjai Ádám életéről.	11
<i>Eördögh István</i>	
Avignonból Rómába az egyházszakadásig..	16

EGYHÁZTÖRTÉNET – MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

<i>Dénesi Tamás</i>	
Imaszövegség Pannonhalma és St. Lambrecht monostora között	27
<i>Dudás Róbert Gyula</i>	
Az Észak-amerikai magyar római és görög katolikus papok összetétele a 19. és 20. században	36
<i>Horváth István</i>	
Klímaválság és megoldási javaslatok borsod vármegyében 1816-ban, „a nyár nélküli évben”	48
<i>Bárány Zsófia</i>	
„A szeretetnek mértéke az önszeretet”. Vallásügyi viták és nunciusi jelentések az 1839–40. évi országgyűlés utolsó hónapjairól	56
<i>Klestenitz Tibor</i>	
Schioppa nuncius búcsúja Budapesttől a sajtó tükrében.	65
<i>Boros Zoltán</i>	
A Komáromi Hengermalom Rt. és a bencés rend	75
<i>Beke Margit</i>	
Csernoch János, a nagy esztergomi érsek halálának körülményei és temetési szertartása 1927-ben	83
<i>Barna Gábor</i>	
Ünnep és ünneplés a későmodernitásban	101
<i>Korzenszky Richárd OSB</i>	
Otthon, haza, anyanyelv	109

Tengely Adrienn

„A mit az ember nem ért, arra nem szokott figyelmeztetni, s ha látja is, nem tudja önhasznára fordítani.” Magyar nyelvű liturgiama­gyar­á­zó könyvek a reformkorban 113

Lakatos Adél

Egy eltűnt főpapi gyűjtemény nyomában. Császka György „szepesi képtára” . . . 126

Szilágyi Csaba

Erdélyi László levele az Országos Tankönyvbíráló Bizottság részére 142

EGYHÁZ – HATALOM – ÜLDÖZÉS

Zombori István

Püspöki székhelyváltás – pápai utasításra: Glattfelder Gyula Temesvár–Szeged . 157

Balogh Margit – Fejérvy András

Az Orlemanski-akció, avagy egy amerikai pap különös útja a Szovjetunióba 165

Marton József

Márton Áron püspök és az erdélyi ferencesek 196

Molnár Imre

Isten szolgálja Esterházy János vértanúsága és mai értelmezése 217

Rosdy Pál

A feledhetetlen Schwarz-Eggenhofer Artúr 236

Illés Pál Attila

Stefan Wyszyński – felkészülés a lengyel egyház vezetésére 240

Várszegi Asztrik OSB

Pannonhalmi húsvétok (1950–1991). 249

Vörös Géza

A Regnumtól a KISZ-ig. Az ifjúsági szervezetek a diktatúrában 267

Bandi István

Részletek az állambiztonsági szervek 1967. júliusi titkos találkozásáról 275

Koltai András

Lénárd Ödön utolsó szabadulása és a piaristák 283

MINDSZENTY JÓZSEF

Zinner Tibor

- „Egy majom” tanúvallomása. Adalékok dr. Schiberna Ferenc népbírósi
bűnperéből. 314

Deák András Miklós

- Mindszenty-kutatás. A családi albumok távoli üzenetei 321

Gianone András

- Mindszenty József a magyar filmhíradókban 338

Szabó Csaba

- Magyar Sion – Esztergom 352

ROMA EST PATRIA OMNIUM

Tóth Tamás

- Zichy Ferenc püspöki processusai a Vatikáni Apostoli Levéltárban. 365

Hamerli Petra

- Epizódok az olasz fasizmus és az egyház kapcsolatából 379

Tóth Krisztina

- Buttykay Antal O.F.M. Rómában (1921–1927) 386

Molnár Antal

- Kísérlet egy magyar menekültszálló alapítására a római Santo Stefano
Rotondo egykori pálos kolostorában (1946). 399

Rétfalvi Balázs

- Pásztor Lajos és felesége levelei Kovács Sándor püspök hagyatékában 412

Németh László Imre

- Szent István milleneuma, Zágon József megvalósult álma. 434

Érszegi Márk Aurél

- „A vatikáni kutatások felújítása nemzeti érdek”. Érszegi Géza és a vatikáni
Hungarica-kutatás 447

Somorjai Ádám OSB

- Publikációs tevékenység 1975–2022 között 465

- Névmutató. 495

- Helynévmutató 519

- A kötet szerzői. 533